

הרב אברהם משניות

פְטוֹר מִתְרוּמָה גְדוּלָה בַּמְעַשֵׁר רֵאשׁוֹן וּשְׁנֵי שְׁהַקְדִּימוֹ בְּשִׁיבוּלִים

(ירושלמי חלה פ"א ה"ג)

תוכן:

מעשר ראשון שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה
ביאור שני הלימודים שהביא רבי יוסי לפטור זה
צמצום הפטור במקרים מסוימים
האם ניתן ללמוד מהלימודים של רבי יוסי גם למעשר שני שהקדימו בשיבולים
נפקא מינה בין שני הלימודים של רבי יוסי לגבי מעשר שני שהקדימו בשיבולים
שיטת הר"ש שמעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה
קושיה על שיטת הר"ש מהגמרא בפסחים
סוגיית הגמ' בברכות לגבי זימון מקבילה לסוגיית הגמ' בפסחים לגבי מצה
ביאור הברטנורא והתויו"ט במשנה בתרומות
שיטת הרמב"ם שמעשר שני שהקדימו בשיבולים אינו פטור מתרומה גדולה
קושיה על שיטת הרמב"ם מהסוגיא בירושלמי וביאור שיטתו
סיכום

מעשר ראשון שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה

תלמוד ירושלמי מסכת חלה פ"א ה"ג:

"אלו חייבין בחלה ופטורין מן המעשרות: הלקט השכחה והפאה וההבקר, ומעשר ראשון
שניטלה תרומתו, ומעשר שני והקדש שנפדו, ומותר העומר, ותבואה שלא הביאה שליש. ר'
לעזר אומר תבואה שלא הביאה שליש פטורה מן החלה."

ובגמ' העמידו את המשנה לגבי מעשר ראשון שניטלה תרומתו ומעשר שני שנפדה שמדובר
שהקדימו בשיבולים, דאל"כ פשיטא שחייב בחלה ופטור מן המעשרות, שהרי כבר הפריש
את התרומה גדולה ואת המעשר ראשון והמעשר שני, וכיצד יתחייב בהם שוב, ועוד מה
שבידו הוא חולין גמורים ופשיטא שחייבים בחלה! ולכן צ"ל שמדובר שהקדימו בשיבולים,
כלומר שהתבואה עוד לא התחייבה בתרומות ומעשרות, כי עוד לא היה מירוח, אלא התבואה
עדיין בשיבולים, ועוד לא הפריש תרומה גדולה, וכבר הגיע הלוי והפריש לו מעשר ראשון,
וכן כבר הפריש מעשר שני, וקי"ל בזה שמה שעשה עשוי, ומחדשת המשנה שמה שהפריש
פטור מתרומה גדולה, וחייב בחלה. וז"ל הגמ':

“מעשר ראשון שניטלה תרומתו. ומכיוון שניטלה תרומתו לאו כחולין הוא? – תיפתר שהקדימו בשיבולין, דאמר ר’ אבהו בשם ר’ שמעון בן לקיש, מעשר ראשון שהקדימו בשיבולין פטור מתרומה גדולה. אמר ר’ יוסי כתיב (במדבר יח, כט): “את כל¹ חלבו את מקדשו ממנו” – לא חלבו וחלב חבירו. אמר ר’ יוסי כתיב (שם, כו): “והרמותם ממנו את תרומת ה’ מעשר מן המעשר” – ולא תרומה ומעשר מן המעשר. בשמירח ואחר כך הפריש תרומת מעשר שבו, אבל אם הפריש תרומת מעשר ואחר כך מירחו לא בדא. בשהפריש ממנו עליו, אבל אם הפריש ממקום אחר עליו לא בדא.

מעשר שני והקדש שנפדו. ר’ זעירא ר’ יוסי ר’ חמא בר עוקבא ר’ הלל בן הלל מטי בה בשם ר’ יודה: דמן הדא מעשר שני שהקדימו בשיבולין פטור מתרומה גדולה.”

ביאור שני הלימודים שהביא רבי יוסי לפטור זה

ר’ יוסי מביא שני לימודים לפטור מעשר ראשון שהקדימו בשיבולים מתרומה גדולה. שני הלימודים עניינם הוא שלאחר שכבר חל שם מעשר על המעשר יש עליו חובת הפרשה של תרומת מעשר בלבד ללא חיוב נוסף של השלמת התרומה הגדולה שעוד לא הופרשה מחלק זה. שני הפסוקים נאמרו בדין הפרשת תרומת מעשר. הלימוד הראשון הוא מהפסוק: “מכל חלבו את מקדשו ממנו”, שדווקא את חלבו המיוחד של המעשר צריך לתקן ולהפריש והוא התרומת מעשר, שהוא דין מיוחד של המעשר, אך לא את חלבו וחלב חבירו, כלומר שאין שוב חיוב לתקן את מה שעדיין לא תוקן מכלל הטבל של התבואה. הלימוד השני הוא דיוק כבר מתחילת הפרשה של תרומת מעשר: “והרמותם ממנו תרומת ה’ מעשר מן המעשר” – ולא תרומה ומעשר מן המעשר, כלומר שחובת ההפרשה ממנו היא רק תרומת מעשר, ולא גם תרומה גדולה ביחד עם התרומת מעשר.

צמצום הפטור במקרים מסוימים

עוד מבארת הגמ’, שכל הפטור הוא דווקא כשמירח הלוי לפני שהפריש את תרומת המעשר, אולם אם הפריש תרומת מעשר ואח”כ מירח אינו נפטור מתרומה גדולה. וכן הפטור הוא דווקא אם מפריש את התרומת מעשר ממנו עליו, אך אם מפריש את התרומת מעשר ממקום אחר עליו אינו נפטור מתרומה גדולה. וביארו המפרשים שהדרשה לפטור הוא מצד שאין חיוב של הפרשת שתי תרומות בו זמנית מאותה תבואה. ולכן אם מירח את המעשר לפני שהפריש את התרומת מעשר, הרי שבזמן המירוח חלה עליו חובת הפרשת תרומת מעשר בלבד, ולא תחול עליו שוב חובת הפרשת תרומה גדולה, אולם אם הפריש את התרומת מעשר קודם שמירח, הרי שעדיין לא חלה עליו חובת הפרשה, ומכיוון שמה שעשה עשוי, הרי עכשיו לאחר המירוח שאז יש חובת הפרשה, אין עליו שוב חיוב של הפרשת תרומת מעשר, וממילא יכולה לחול עליו חובת הפרשת תרומה גדולה. כלומר שעצם הפרשת המעשר

¹ ולפנינו בפסוק: “מכל חלבו”.

כשהקדימו בשיבולין לא ביטלה ממנו את החיוב של התרומה גדולה שעדיין לא הופרשה, אלא החיוב להפריש תרומה גדולה אינו יכול לחול אם יש כאן חובת הפרשה של תרומת מעשר בזמן הגמר מלאכה, ולכן אם מירח לפני שהפריש את התרומת מעשר, הרי שבזמן הגמר מלאכה חלה עליו חובת הפרשת תרומת מעשר וממילא לא יכולה לחול עליו חובת הפרשת תרומה גדולה. אולם אם הפריש את התרומת מעשר לפני המירוח, הרי שבזמן הגמר מלאכה כבר לא חלה עליו חובת הפרשת תרומת מעשר, וממילא חלה עליו חובת הפרשת תרומה גדולה.

וכמו"כ מבאר ע"ד הגמ' שכל הפטור הנ"ל הוא דווקא כשמפריש את התרומת מעשר מהפירות האלו עצמם, אך אם מפריש ממקום אחר אינו פטור מתרומה גדולה, וביאר מהמפרשים שהטעם הוא כנ"ל, שהפטור הוא מצד שמפירות אלו אין חיוב להפריש שתי תרומות, ולכן אם מפריש את התרומת מעשר מפירות אלו עצמם הוא פטור מלהפריש מהם תרומה גדולה, אולם אם אינו מפריש את התרומת מעשר מהפירות האלו עצמם, הרי חוזר החיוב להפריש מהם תרומה גדולה.

האם ניתן ללמוד מהלימודים של רבי יוסי גם למעשר שני שהקדימו בשיבולים

גם לגבי מעשר שני הגמ' מעמידה שמדובר במעשר שני שהקדימו בשיבולים, ועוד לא הפריש תרומה גדולה, ומדייקת הגמ' שמכאן לומדים שמעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה. אולם הדבר צ"ב שהרי הטעם במעשר ראשון שפטור מלהפריש תרומה גדולה הוא משום שיש לו שם חובת הפרשת תרומת מעשר, ואין עליו שני חיובים של תרומה מאותה תבואה, וכן שני הלימודים שהביא ר' יוסי הם פסוקים שנאמרו בתרומת מעשר, ומהיכן א"כ נלמד את הפטור גם למעשר שני?

ונראה שהרידב"ז אכן הרגיש בקושיה זו וכתב:

"אמר רבי יוסי כתיב והרמותם וכו' ולא תרומה ומעשר מן המעשר. ולפי"ז גם מעשר שני שהקדימו בשיבולין גם כן פטור מתרומה גדולה, משום דלא מחייב התורה שני חיובים בבת אחת".

הרידב"ז מבאר שרבי יוסי לימד כאן עיקרון, שהתורה אינה מחייבת שני חיובים בבת אחת על התבואה, ולכן כשם שאין חיוב להפריש תרומה גדולה מן המעשר מכיוון שכבר יש שם חיוב של הפרשת תרומת מעשר, כך גם אין חיוב להפריש תרומה גדולה מהמעשר שני.

אולם הדברים צ"ב, משום שגם לפי סברת הרידב"ז, הפטור להפריש תרומה גדולה מן המעשר הוא משום שיש שם חיוב אחר של הפרשת תרומת מעשר ולא מחייבים שני חיובים בבת אחת, אולם מהמעשר שני אין שום חיוב הפרשה אחר מלבד התרומה הגדולה, וא"כ אין כאן שני חיובים? ועוד שכאמור הפסוקים שמהם דרש ר' יוסי נאמרו בדין תרומת מעשר,

וא"כ י"ל שדווקא שם חידשה התורה שאין לחייב גם בתרומה גדולה, ומהיכא תיתי שגם במעשר שני ייאמר פטור זה?

נפקא מינה בין שני הלימודים של רבי יוסי לגבי מעשר שני שהקדימו בשיבולים

ואפשר אולי לומר שזו אולי הנפק"מ בין שני הלימודים. דהנה צ"ב מדוע ר' יוסי הוצרך להביא שני לימודים לאותו דין? וכי רק משמעות דורשין איכא בינייהו? ועוד שהרי הפסוק שהובא בלימוד השני נאמר בתורה לפני הפסוק שהובא בלימוד הראשון, ומדוע הלימוד הראשון הוא מהפסוק המאוחר יותר?

אך אפשר אולי לומר שלפי הלימוד הראשון יש כאן פטור כולל שלאחר שהפרישו קודם בשיבולים את ההפרשה המאוחרת יותר, אין חובה להשלים הפרשות קודמות, שהם כבר בגדר "חלב חבירו", וזו משמעות הדרשה: "בהרימכם את חלבו ממנו" – "חלבו ולא חלב חבירו", שיש פטור מלהשלים את חלב חבירו, כשכבר הפרישו את ההפרשות שלאחריו. וממילא פטור זה אינו רק במעשר ראשון אלא גם במעשר שני. אולם לפי הלימוד השני יש כאן דין מקומי בתרומת מעשר: "מעשר מן המעשר – ולא תרומה ומעשר מן המעשר", ולפי"ז אכן במעשר שני שהקדימו בשיבולים לא יהיה פטור מתרומה גדולה. ובזה יובן מדוע קודם הביאו את הלימוד מ"את חלבו" שהוא פטור כולל יותר, ורק אח"כ הביאו את הלימוד מ"מעשר מן המעשר" שהוא פטור מצומצם יותר.

שיטת הר"ש שמעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה

והנה נראה שזו אכן מחלוקת ראשונים האם אכן מעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה.

הר"ש במשנתנו כתב כדברי הגמ' שלפנינו שאכן מעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה:

"ומעשר שני והקדש שנפדו – ... מפרש בירושלמי מעשר שני שהקדימו בשיבולין פטור מתרומה גדולה ומן המעשרות, בד"א שמירח ופדה, אבל פדה ומירח חייב בכל, והוא הדין לענין הקדש".

וכן כתב גם במסכת תרומות (א, ה) על המשנה: "אין תורמין ... ולא ממעשר ראשון שניטלה תרומתו ולא ממעשר שני והקדש שנפדו":

"ולא ממעשר ראשון שניטלה תרומתו – אין תורם ממנו תרומה גדולה על כרי של טבל, ואיצטריך לאשמעינן היכא דהקדימו בשיבולים דאמרינן בפרק כל שעה (פסחים לה, ב) דפטור מתרומה גדולה... היכא דלא נפדו לא איצטריך דמתניתין ר' מאיר היא דאמר מעשר שני ממון גבוה. אבל נפדו ס"ד דעושה אותן תרומה גדולה על טבלו. וכי תימא הא נמי

פשיטא דחולין גמורין הוא? – איצטריך היכא דהקדימו בשיבולין דפטורה מתרומה גדולה כדפרשין במעשר ראשון”.

הר”ש הביא את הגמ’ בפסחים (לה, ב) שמבארת את המשנה שם (לה, א) שאדם יוצא ידי חובתו במצה ממעשר ראשון שניטלה תרומתו וממעשר שני והקדש שנפדו. והקשתה הגמ’ פשיטא הרי לאחר שניטלה תרומתו הוא חולין גמורים? וביארה הגמ’ שמדובר במעשר ראשון שהקדימו בשיבולים וניטלה הימנו תרומת מעשר ולא ניטלה הימנו תרומה גדולה, שפטור מלהפריש תרומה גדולה “וכדר’ אבהו דאמר ר’ אבהו א”ר שמעון בן לקיש מעשר ראשון שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה שנאמר “והרמותם ממנו תרומת ה’ מעשר מן המעשר” – מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר”.

ולפי זה מבאר הר”ש את המשנה בתרומות שאין תורמין ממעשר ראשון שניטלה תרומתו, שגם כאן יש להקשות פשיטא, הרי לאחר שניטלה תרומתו הרי הוא מן הפטור על החיוב! ומבאר הר”ש שמדובר כשהקדימו בשיבולים ולא הפריש תרומה גדולה ומחדשת המשנה שגם זה נחשב מפטור על החיוב, שלמרות שלא הפריש תרומה גדולה, מ”מ הוא פטור מלהפרישה מהחלק של המעשר ראשון, משום שכבר הפריש תרומת מעשר. ומוסיף עוד הר”ש במשנה בתרומות ומבאר באופן זה גם את הדין שאין תורמין ממעשר שני שנפדה, שגם כאן קשה פשיטא, הרי הם פירות מתוקנים והרי הם מן הפטור על החיוב! ומבאר הר”ש שמדובר שהקדימו בשיבולים ולא הפריש עדיין תרומה גדולה, ומחדשת המשנה שאף זה נחשב מן הפטור על החיוב, שמכיוון שכבר הפריש מעשר שני מהשיבולים הוא פטור מלהפריש עליו גם תרומה גדולה.

קושיה על שיטת הר”ש מהגמרא בפסחים

אמנם בגמ’ בפסחים הנ”ל ביארו את החידוש בדין שיוצאים ממצת מעשר שני והקדש שנפדו, שמדובר שנתן את הקרן ולא את החומש וקמ”ל שאין החומש מעכב. ולכאורה אם אכן גם במעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה מדוע לא העמידה הגמ’ באופן זה את הדין שיוצאים ממצת מעשר שני, כפי שהעמידה באופן זה את הדין שיוצאים ממצת מעשר ראשון שניטלה תרומתו? ואפשר לומר שמכיוון שאת הדין של הקדש שנפדה לא שייך להעמיד באופן זה, שהרי אין שום משמעות להקדש שהקדימו בשיבולים, שהרי אם נפדה בעודו שיבולים הרי חייב להפריש ממנו תרומה גדולה ושאר מעשרות, ולכן ממילא חייבים להעמיד את ההקדש שנפדה שמדובר שנתן את הקרן ולא את החומש, ומכיוון שהוא מופיע יחד עם מעשר שני שנפדה, הגמ’ מעמידה באופן זה גם את מעשר שני שנפדה, אבל אה”נ והיתה יכולה להעמידו כשהקדימו בשיבולים.

אולם עדיין צ”ב, שהרי במשנה בתרומות הנ”ל גם כן מופיעים יחד מעשר שני והקדש שנפדו שאין תורמים מהם, ושם ביאר הר”ש את המעשר שני שמדובר כשהקדימו בשיבולים ופטור מתרומה גדולה, ואת ההקדש שנפדה הוא מעמיד שמדובר: “כשהקדיש טבל ומרחו הגזבר ואח”כ פדאו”. וביאר עוד הרא”ש שם: “ואשמעין דמירוח הקדש פוטר”. וא”כ חוזרת

הקושיה מדוע בגמ' בפסחים לא ביארו באופן זה את החידוש שיוצא במצת מעשר שני והקדש שנפדו שמדובר במעשר שני שהקדימו בשיבולים ולא הפריש תרומה גדולה, שמ"מ יוצא כיוון שפטור מתרומה גדולה, כפי שביארו לגבי מעשר ראשון שניטלה תרומתו, ובהקדש מדובר שמירחו הגזבר שגם שם הוא פטור מתרומה גדולה?

סוגית הגמ' בברכות לגבי זימון מקבילה לסוגיית הגמ' בפסחים לגבי מצה

והנה כעין הגמ' בפסחים מופיע גם בגמ' בברכות (מז, א-ב) לגבי חיוב זימון ממעשר ראשון שניטלה תרומתו וממעשר שני והקדש שנפדו הנאמר שם במשנה (מה, א):

"מעשר ראשון שניטלה תרומתו. פשיטא! – לא צריכא אלא שהקדימו בשיבולים והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש ממנו תרומה גדולה וכדר' אבהו דאמר ר' אבהו אמר ריש לקיש מעשר ראשון שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה שנאמר: "והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר" – מעשר מן המעשר אמרתי לך, ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר"...

מעשר שני והקדש שנפדו. פשיטא! – הכא במאי עסקינן כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש, והא קמ"ל דאין החומש מעכב".

גם כאן הגמ' מעמידה רק את הדין של מעשר ראשון שניטלה תרומתו כשהקדימו בשיבולים, ואילו את הדין של מעשר שני שנפדה הגמ' אינה מעמידה באופן זה אלא במקרה שנתן את הקרן ולא החומש. ובפשטות משמע מגמרות אלו שרק מעשר ראשון שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה אך לא מעשר שני. וכן דקדק המהרי"ט אלגאזי בהלכות חלה אות ב. ולפי דברינו הנ"ל שזו הנפק"מ בין שני הלימודים שהביא הירושלמי בשם ר' יוסי, הדבר מבואר היטב, שאכן בבבלי הביאו רק את המקור השני מ"מעשר מן המעשר", שכפי שביארנו הוא דין מיוחד רק לגבי מעשר ראשון, שמפרישים ממנו רק תרומה אחת והיא תרומת מעשר, אך לא במעשר שני, מה שאין כן לפי הלימוד הראשון שלמדו מ"את חלבו" זהו פטור כללי מתרומה גדולה בכל פעם שכבר הופרשו ההפרשות המאוחרות יותר. ולפי זה נמצא שיש כאן מחלוקת בין הבבלי לירושלמי.

ביאור הברטנורא והתויו"ט במשנה בתרומות

והנה הברטנורא במשנה בתרומות הנ"ל (א, ה) פירש כפירוש הר"ש, שהחידוש שאין תורמין ממעשר ראשון שניטלה תרומתו וממעשר שני שנפדה הוא כשהקדימם בשיבולים, ותמה עליו התוספות יו"ט שמצאנו רק מקור לפטור מתרומה גדולה במעשר ראשון, אך לא במעשר שני: "ותימה לי מניין? דהא במעשר ראשון קראי דרשינן בריש פ"ז דברכות? ואולי מסברא מפני ששם מעשר אחד הוא".

והקשה התוי"ט שכל הלימוד לפטור מתרומה גדולה נאמר דווקא לגבי מעשר ראשון, כמבואר במסכת ברכות הנ"ל, וכיצד אם כן ניתן להעמיד באותו אופן גם את הדין של מעשר שני שנפדה? ואומר התוי"ט על דרך האפשר, אולי מסברא שהפטור להפריש תרומה גדולה הוא על מה שחל עליו שם מעשר, ואין הבדל בין מעשר ראשון למעשר שני, מכיוון ששם מעשר משותף לשניהם. ומ"מ מבואר מדבריו בקושייתו שבפשטות הלימוד מ"מעשר מן המעשר" הוא רק למעשר ראשון ולא למעשר שני, וכמו שכתבנו.

שיטת הרמב"ם שמעשר שני שהקדימו בשיבולים אינו פטור מתרומה גדולה

והנה הרמב"ם הביא להלכה את הפטור מתרומה גדולה כשהקדימו בשיבולים רק לגבי מעשר ראשון שהפרישו ממנו תרומת מעשר, אך לא לגבי מעשר שני. שכן בהלכות תרומות (ג, יג) כתב: "ישראל שהפריש מעשר ראשון כשהוא שיבולים קודם שידוש ויפריש תרומה גדולה, ונתנו ללוי, אין הלוי חייב להפריש ממנו תרומה גדולה אחר שידושנו, אלא תרומת מעשר בלבד". אך לא כתב הלכה דומה לגבי מעשר שני שהקדימו בשיבולים.

וכך משמע עוד ברמב"ם גם בדיני חלה (ביכורים ו, ג) שכתב:

"הלקט והשכחה והפאה וההפקר ותבואה שלא הביאה שלישי אע"פ שהן פטורין מן התרומה הרי הן חייבין בחלה. וכן מעשר ראשון שהקדימו בשיבולים שניטלה תרומתו, אע"פ שיש בו חלק תרומה גדולה. ומעשר שני והקדש שנפדו. ומותר העומר ושתי הלחם ולחם הפנים, כשיפדו כל אותן המותרות הכל חייבין בחלה".

ומדוקדק מדבריו, שכתב "וכן" שפטור מתרומה גדולה וחייב בחלה רק לגבי מעשר ראשון ושם הזכיר שהקדימו בשיבולים, אולם לגבי מעשר שני לא כתב "וכן", וכן לא הזכיר שהקדימו בשיבולים, ומשמע שבמעשר שני אין פטור מתרומה גדולה גם אם הקדימו בשיבולים, וממילא כל החידוש שחייב בחלה הוא רק מצד שנפדה כמו החידוש בהקדש. ועי' ברדב"ז שדקדק כן, ועי' מזה עוד בהמשך.

קושיה על שיטת הרמב"ם מהסוגיא בירושלמי וביאור שיטתו

והנה בהמשך הגמ' בירושלמי בסוגייתנו נאמר (לפי הגירסא שלפנינו):

"ר' יונה בעי כמאן דאמר אינו כנכסיו, ברם כמאן דאמר כנכסיו הוא חייב. אמר ליה אוף אנא סבר כן. הווי מעשר שני הואיל וכל עמא מודיי שהוא כנכסיו חייב. הווי פליגא (היא) מאן דאמר חייב אפילו תרומה שבו חייבת, ומאן דאמר פטור אפילו חולין שבו פטורין".

והנה בגמ' זו רבו הגירסאות והפירושים.

הפני משה פירש שדברים אלו אמורים לגבי חיוב חלה במעשר שני שנפדה, ששאל ר' יונה שלכאורה רק למ"ד שמעשר שני אינו כנכסיו אלא ממון גבוה חיוב החלה הוא רק אם גלגל

את העיסה לאחר שנפדה, אולם למ"ד שמעשר שני כנכסיו, שהוא ממון הדיוט, הרי יש בו חיוב חלה גם לפני שנפדה. ועל זה השיב שאה"נ והמשנה היא כמ"ד שמעשר שני ממון גבוה הוא, ולכן כתבו במשנה שחייב בחלה רק לאחר שנפדה, ודין זה הוא וודאי נכון לכ"ע, שהרי לכ"ע לאחר הפדיון הרי הוא ממון הדיוט.

אולם הר"ש סיריליאו פירש שדברי ר' יונה מחוברים למה שדייקה הגמ' לפני כן מהמשנה שמעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה, שכל זה הוא רק כמ"ד שמעשר שני הוא אינו כנכסיו כלומר ממון גבוה, ומכיוון שבעודו בשיבולים כבר חל עליו שם מעשר שני ושם ממון גבוה, ממילא כשנעשה כרי והגיע לידי חיוב תרומה גדולה, הרי יש עליו דין של הקדש שפטור מתרומה גדולה שאינו נקרא דגנך, אולם למ"ד שמעשר שני הוא כנכסיו כלומר ממון הדיוט, הרי הוא נקרא דגנך גם כשחל עליו שם מעשר שני בעודו בשיבולים ולכן יהיה חייב בתרומה גדולה. והמשנה שכתבה את המעשר שני שנפדה בין אלו שחייבים בחלה ופטורים ממעשרות סוברת כמ"ד שמעשר שני ממון גבוה הוא. ואח"כ גרס: "הווי מעשר עני הואיל וכל עמא מודיי שהוא כנכסיו חייב". כלומר שבמקום מעשר שני לפי הנוסח שלפנינו גרס מעשר עני, וכוונת הדברים שבמעשר עני שלכ"ע הוא ממון הדיוט, ממילא לכ"ע יהיה חייב בתרומה גדולה גם אם הקדימו בשיבולים.

מחלוקת זו האם מעשר שני הוא ממון גבוה או ממון הדיוט היא מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה במסכת קידושין (נב, ב) לגבי קידוש אשה במעשר שני, שלדעת ר"מ בין במזיד ובין בשוגג אינה מקודשת משום שסובר שהוא ממון גבוה, ולדעת ר' יהודה במזיד קידוש משום שסובר שהוא ממון הדיוט. והגמ' שם (נד, ב) פסקה כר"מ לגבי מעשר שני שהוא ממון גבוה. וכן פסק הרמב"ם (מעש"ש ג, יז): "מעשר שני ממון גבוה הוא שנאמר לה' הוא". ולפי"ז יקשה על הרמב"ם כיצד לא פסק שמעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה, הרי בירושלמי לפי פירוש הר"ש סיריליאו מפורש שלמ"ד מעשר שני ממון גבוה הוא פטור מתרומה גדולה? ואף לפי הפני משה יקשה, שמ"מ הדיוק שדייק הירושלמי מהמשנה שמעשר שני שהקדימו בשיבולים, נשאר לכאורה למסקנה, ואין מי שחולק על זה?

ונראה שהרמב"ם סובר שמכיוון שמהבבלי מוכח שרק במעשר ראשון שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה, אולם לא במעשר שני, פסק הרמב"ם כבבלי אע"פ שמהירושלמי עולה שגם במעשר שני פטור. אולם עדיין צ"ע כיצד נפרש את המשנה שמדוקדק ממנה שמעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה, שהרי על זה נאמר במשנה "ופטורין מן המעשרות"? ואולי אפשר בדוחק לומר שהבבלי יסבור שעיקר הדין במשנה הוא שהרשומים ברשימה זו חייבים בחלה, שהרי במסכת חלה עסקינן, ומה שהוסיפה המשנה "ופטורין מן המעשרות", כוונתה לומר שיש מהם שפטורים ממעשרות, אולם לא כולם. ומה שהזכירה המשנה בכלל את הדין הזה שפטורים ממעשרות, הוא משום הדין הנגדי ברשימה שאחרי זה: "אלו חייבין במעשרות ופטורים מן החלה".

סיכום

משנתנו במסכת חלה (א, ג) מונה בין דברים החייבים בחלה ופטורים ממעשרות את מעשר ראשון שניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו. והעמיד הירושלמי את הפטור ממעשרות במעשר ראשון שניטלה תרומתו, כשהקדימו בשיבולים ולא הפריש תרומה גדולה, שאז פריש רק תרומת מעשר ופטור מתרומה גדולה. ר' יוסי הביא שני מקורות לכך: א) "מכל חלבו את מקדו ממנו" – חלבו ולא חלב חבירו. ב) "והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר" – ולא תרומה ומעשר מן המעשר. הירושלמי בהמשך כותב שמהמשנה מדויק שגם מעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה, כי בזה צריך להעמיד גם את הפטור ממעשרות במעשר שני שנפדה. אמנם צ"ב מה המקור לכך, שהרי הלימודים שהביא ר' יוסי הם דינים שנאמרו לגבי מעשר ראשון, ומניין לפטור גם מעשר שני? ומהרידב"ז נראה שהלימודים במעשר ראשון מלמדים אותנו עיקרון, שהתורה אינה מחייבת שני חיובים בבת אחת על התבואה, ולכן כשם שאין חיוב להפריש תרומה גדולה מן המעשר מכיוון שכבר יש שם חיוב של הפרשת תרומת מעשר, כך גם אין חיוב להפריש תרומה גדולה מהמעשר שני. אמנם הדברים צ"ב שהרי במעשר ראשון אכן יש חיוב הפרשה אחר והוא תרומת מעשר, ואז שייך לומר שהתורה מחייבת כאן רק חיוב אחד ולא שניים. אולם במעשר שני אין חיוב הפרשת אחר וכיצד א"כ יפטר מחיוב הפרשת תרומה גדולה? ונראה שזו הנפק"מ בין שני הלימודים שהביא ר' יוסי. לפי הלימוד הראשון – "חלבו ולא חלב חבירו", יש כאן פטור כולל שלאחר שהפרישו קודם בשיבולים את ההפרשה המאוחרת יותר, אין חובה להשלים הפרשות קודמות, שהם כבר בגדר "חלב חבירו", ולכן יהיה פטור מתרומה גדולה גם במעשר שני שהקדימו בשיבולים. אולם לפי הלימוד השני – "מעשר מן המעשר ולא תרומה ומעשר מן המעשר", זהו דין מקומי בלבד במעשר ראשון, ואין ללמוד ממנו למעשר שני.

ונראה שזו מחלוקת הראשונים האם במעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה. הר"ש במשנתנו וכן בתרומות (א, ה) לגבי אין תורמים ממעשר ראשון שניטלה תרומתו וממעשר שני והקדש שנפדו, כתב כפי פשט הירושלמי אצלנו, שאכן במעשר שני שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה, ובזה מדובר בשתי המשוניות בחלה ובתרומות. אולם מהרמב"ם בהלכות חלה והלכות תרומות משמע שסובר שרק במעשר ראשון שהקדימו בשיבולים פטור מתרומה גדולה אולם במעשר שני שהקדימו בשיבולים חייב בתרומה גדולה. וצ"ב הרי בירושלמי מפורש שפטור?

ונראה שיש בזה מחלוקת בין הירושלמי לבבלי. שכן בבבלי בפסחים (לה, ב) לגבי מצת מעשר ראשון שניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו שיוצא בה ידי חובתו בפסח, וכן בברכות (מז, א-ב) לגבי חובת זימון באוכל ממעשר ראשון שניטלה תרומתו וממעשר שני והקדש שנפדו, ביארו רק את החידוש במעשר ראשון שניטלה תרומתו, שמדובר כשהקדימו בשיבולים והפריש תרומת מעשר ולא הפריש תרומה גדולה, שפטור מתרומה גדולה, ולכן יוצא בו ידי חובה בפסח ומזמנים עליו, אולם את החידוש במעשר שני שנפדה העמידו כשפדה את הקרן ולא הוסיף חומש, ולא כשהקדימו בשיבולים, ומשמע מהבבלי שבמעשר

שני שהקדימו בשיבולים אכן חייב בתרומה גדולה. ואכן המקור לפטור מתרומה גדולה במעשר ראשון שהקדימו בשיבולים שהביאו בכבלי בשני המקומות הוא אך ורק את הלימוד השני של ר' יוסי: "מעשר מן המעשר – ולא תרומה ומעשר מן המעשר" שלפי דברינו הוא רק פטור מקומי בתרומת מעשר ואין ללמוד ממנו למעשר שני. וכן גם דקדק המהרי"ט אלגאזי בהלכות חלה (אות ב), שיש כאן מחלוקת בין הבבלי לירושלמי. וא"כ י"ל שהרמב"ם פוסק כבבלי. אולם עדיין צ"ב מפשט המשנה שמפורש שגם במעשר שני שנפדה פטור מן המעשרות, וע"כ החידוש בזה הוא כשהקדימו בשיבולים וכפי שדייק הירושלמי? וצריך לומר בדוחק שהבבלי סובר שמה שנאמר במשנה "ואלו חייבים בחלה ופטורים מן המעשרות", הוא בעיקר בא לומר שחייבים בחלה, כי בזו עוסקת המסכת, ואגב זה הזכירו גם שפטורים מן המעשרות, אבל באמת זה לא כל מי שברשימה אלא רק חלקם, וכאילו כתוב כאן "וחלקם פטורים מן המעשרות", וזה נכתב בעיקר להנגיד זאת עם הרשימה שאח"כ "אלו חייבים במעשרות ופטורים מן החלה", ששם אכן כולם חייבים במעשרות ופטורים מן החלה.

